

adlı eserinde belirtildiği gibi ilkokul öğretmenliği için kadınlar tercih edilmelidir. Çünkü kadınlar erkek öğretmenlere nisbetle daha sabırlı ve şefkatlidir. Bu sebeple erkekler zorunlu olmadıkça sıbyan mekteplerinde öğretmen yapılmamalı, eğer yapılacaksa çoluk çocuk sahibi ve olgun yaşta olanlar tercih edilmelidir. Selim Sâbit Efendi, öğretmenlere öğrencilerle ilgili gelişmeleri ve veliler hakkındaki bilgileri kaydetmeleri için bir defter tutmalarını önermektedir. *Rehnümâ-yı Muallimîn*'de öğrenci davranışlarına dair ilke ve öğütlere de yer verilmektedir. Ayrıca eserde sınıf yönetimi, disiplin ve rehberlik, ölçme ve değerlendirme gibi konularda dönemi için yeni denebilecek görüşler bulunmaktadır.

Eserleri: *Mi'yârü'l-kelâm* (İstanbul 1287, 1289, 1300, 1302, 1303, 1309); *Tahvîl-i Mikyâs Levhaları* (İstanbul 1287-1288); *Muhtasar Hesap Risâlesi* (İstanbul 1290, 1295, 1299, 1304, 1310); *Muhtasar Sarf-ı Osmânî* (İstanbul 1290, 1295, 1306, 1317); *Muhtasar Târîh-i Osmânî* (İstanbul 1291, 1295, 1299, 1301, 1305); *Elifbâ-yı Osmânî* (İstanbul 1292, 1301, 1303, 1330, 1340); *Muhtasar Coğrafya Risâlesi* (İstanbul 1293, 1297, 1301, 1302); *Nahv-i Osmânî* (İstanbul 1298, 1301); *Rehnümâ-yı Muallimîn* (İstanbul 1299).

BİBLİYOGRAFYA :

BA, *Sicill-i Ahval Defteri*, nr. 1, s. 260; Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, s. 460-461; Cavit Binbaşıoğlu, *Öğretmen Yetiştirme Açısından Türkiye'de Eğitim Bilimleri Tarihi Üzerinde Bir Araştırma*, İstanbul 1995, s. 23-31 vd.; Fahri Temizyürek, *Selim Sabit Efendi ve Üsûl-i Cedid Hareketi İçerisindeki Yeri* (doktora tezi, 1999), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Eğitim Tarihimizde Önemli Bir İsim: Selim Sabit Efendi", *Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu (Vize/28 Nisan 2000): Türkiye'nin İlk Pedagogu Vize'li Selim Sabit Efendi*, İstanbul, ts. (Beta Basım Yayın Dağıtım), s. 219-235; Yahya Akyüz, "Eğitimde Çağdaşlaşmaya Katkısı Açısından Selim Sabit Efendi ve 'Öğretmene Kılavuz' Başlıklı Eseri", a.e., s. 1-18; Cemil Öztürk, "Selim Sabit Efendi'nin Yetiştirdiği Dönemde Osmanlı Devleti'nde Eğitim: Modern Eğitimin Doğuşu", a.e., s. 53-80; M. [Muallim] Cevdet, "Selim Sabit Merhum Hakkında" (notlarla yayımlayan: Cemil Öztürk), a.e., s. 81-88; Özcan Mert, "Selim Sabit Efendi ve 'Muhtasar Târîh-i Osmânî' İsimli Eseri", a.e., s. 89-156; Mustafa Kaçalın, "Eğitimi Selim Sabit Efendi (1829-1911) ve Abece Çalışmaları", a.e., s. 159-171; Güler Yarcı, "Osmanlılarda Matematik ve Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Hesap Risalesi", a.e., s. 175-199; Ali Osman Çınar, "Modern Eğitimi Selim Sabit Efendi ve Sözlün Ölçütü: Mi'yârü'l-Kelâm", a.e., s. 203-215; K. Muallim Rifat, "Mektep Hattıraları", *Muallimler Mecmuası*, sy. 30, İstanbul 1925, s. 1338-1358.

CEMİL ÖZTÜRK

SELİMİYE CAMİİ

Kıbrıs'ın fethinden sonra
Lefkoşe'de II. Selim'in emriyle
katedrallerden çevrilen cami
(bk. KIBRIS).

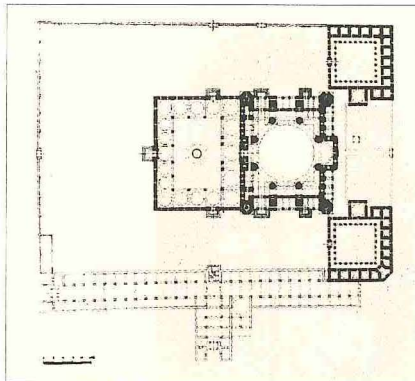
SELİMİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ

Edirne'de
XVI. yüzyılın ikinci yarısında
inşa edilen külliye.

Şehrin merkezinde eski saray alanında Kavak Meydanı olarak adlandırılan yerde Sultan II. Selim tarafından yaptırılan külliye büyük dikdörtgen bir avlu içinde ortada cami, güneydoğuda ve güneybatıda birer medrese ile batıda arasta ve sıbyan mektebinden meydana gelmektedir. Cami, medreseler ve arastanın doğu yönündeki dükkânlar Mimar Sinan tarafından 976-982 (1568-1574) yılları arasında inşa edilmiş olup arastanın batı yönündeki dükkânları, tonozlu üst örtüsü, dua kubbesi ve sıbyan mektebinin II. Selim'in vefatından sonra III. Murad döneminde Mimar Dâvud Ağa tarafından tamamlanmış olduğu kabul edilmektedir.

Diğer selâtin camileri gibi ayrıntılı ve geniş bir külliye planı içinde olmamakla birlikte çevresindeki birkaç yapı içinde beliren Selimiye, İstanbul'daki Fâtih ve Süleymaniye külliyelerine göre bulunduğu alanın odak yapısı olarak daha fazla dikkati çekmekte, oldukça düz bir topografyada yer alması da onu her yönden ve çok uzaklardan farkedilir hale getirmektedir. Bir

Selimiye Camii ve Külliyesi'nin planı

ova şehri sayılan Edirne'de 70 m. kadar bir yükselti teşkil eden alanda Üç Şerefeli, Eski cami ve biraz daha uzakta Murâdiye Camii ile birlikte şehir peyzajına eklenen Selimiye, gerek Rumeli istikametinden gerekse İstanbul'dan Edirne'ye yaklaşırken kendini farketmekte, 10-15 km. mesafeden minareleri, daha da yaklaştıkça kubbesiyle ve bütün kütesiyle belirgindir. Sinan, İstanbul gibi denizden görünüş avantajları ve güçlü yükseltileri olmayan bir şehirde isabetli yer seçimi konusundaki maharetini bir defa daha göstermiştir.

Osmanlı mimarisinin ulaştığı en yüksek düzeyi temsil eden Selimiye Camii, 130 x 190 m. ölçüsünde düzgün dikdörtgen biçimindeki avlunun ortasında birkaç basamakla yükseltilmiş bir zemin üzerinde yer almaktadır. Kuzeyde bulunan revaklı avlu ile harim bölümü yaklaşık aynı büyüklükte (60 x 44 m.) dikdörtgen alanlara oturmaktadır. Sarımtırak renkte kesme taş malzeme ile inşa edilmiş olan yapıda pencere ve kemerlerde iki renkli taş malzeme kullanımıyla cepheler hareketlendirilmiştir. Sekiz destekli merkezî kubbeli yapıda mihrap bölümü güneye doğru çıkıntılı biçimde ele alınmıştır. Caminin harim bölümü dıştan doğu, batı ve güney yönünde farklı büyüklüklerde, sivri kemerli açıklıklı galerilerle çevrelenmiştir. Yan cepheler ikişer payanda ile üçe bölünmüş olup her bölüm üçlü düzende kemer ve pencerele sahiptir. Alt sırada sivri kemerli açıklıklı galeriler, üstte sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı pencereler, en üstte sivri kemerli ve geometrik şebekeli pencereler yer almıştır. Kuzey yönündeki üçlü kemer açıklığında camiye geçişi sağlayan yan kapılar vardır. Diğer iki kemerli galerinin önünde ajurlu, geometrik şebekeli taş korkuluklar bulunmaktadır. Güneydeki galerilerin dışa açılan birer kapısı mevcuttur. Cepheyi bölen payandalar ise altta mukarnaslı niş, üstte iki pencereyle hareketlendirilmiştir. Güneyde köşeleri pahlı mihrap çıkıntısının iki yanında yer alan bir büyük, bir küçük kemerli dizi ve ajurlu pencerelerle hareketlendirilen galeriler yalnızca bu yapıda görülür. Merkezî kubbenin etrafında bulunan sekiz ağırlık kulesi daha alt kademede payanda kemeriyle kubbenin yükünü duvar payandalarına aktarmaktadır. Kubbe eteğinde dört köşedeki eksedralarda, mihrap yarım kubbesinde ve cephelerin üst kısmındaki sivri kemerler içinde yuvarlak kemerli pencereler vardır. Selimiye'de iç mekân genişletilirken ikinci derecedeki mekânlar orta

hacimden koparılmamış, alt kat ve üst kat galerileri, mihrap duvarında oluşturulan derin sofa orta mekâna doğru yönlendirilirken her unsur merkezî mekânın bütünlüğüne katılmıştır.

Harimde altısı serbest, güney yönünde ikisi mihrap bölümünün köşelerinde yer alan ve onikigen sekiz pâyeye oturan merkezî kubbe 31,30 m. çapında ve 42,25 m. yüksekliğindedir. Altı serbest pâyenin ikisi kuzeyde, dördü yanlardaki duvarlara yaklaştırılmış olup ortadaki büyük alan merkezî kubbe altında bölünmeden toplanmıştır. Böylece merkezî planda geniş ve ferah bir mekân bütünlük içinde elde edilmiştir. Serbest pâyeler duvar pâyelerine küçük kemerlerle bağlanmış, duvar pâyeleri arasında önleri sütunlu ve kemerli üst katta mahfiller elde edilmiştir. Daha üstte geniş sivri kemerlerle beden duvarları kademelendirilerek içe doğru çekilmiş ve köşelerde birer eksedraya yer verilmiştir. Pâyeler üstte sivri kemerlerle birbirine bağlanmış, kemer araları mukarnaslarla dolgulanarak üzerine ana kubbe yerleştirilmiştir. Yalnızca mihrap yönünde ana kubbe taşıyan kemerin altında sivri kemerle ana mekâna bağlanan mihrap yarım kubbesi köşe eksedralarından bir kademe aşağıda ele alınmıştır. Buradaki yarım kubbe de mukarnaslı dolgularla geçiş sağlanmıştır.

İnşaat sürecinde önce ayaklardan ilk dördü karşılıklı kemerlerle kilitlenmiş, daha sonra diğerleri üzerine kemerler atılarak iskelet tamamlanmıştır. Bu ilk dört ayak kubbe ağırlığını bina köşelerindeki beden duvarlarına aktaran, dışta payandalarla desteklenen unsurlardır. Mihrap sofasının iki yanındaki ayaklar kısmen beden duvarlarına gömülmüş olduğundan bunların serbest destek kimliği ustaca gözden saklanmış, girişin iki yanındakiler farklı seviyelerde beden duvarlarına bağlanarak geri çekilmiştir. Sekiz ayağı yanlardan destekleyen kademeli payandalar beden duvarlarına gömüldüğünden hem içeride hem dışarıda etkisi hafifletilmiş unsurlardır. İçte iskeleti oluşturan sekiz ayağın araları kemerlerle geçilirken bu çözümün dışa yansımaları tekdüzeliği ortadan kaldıran yeni bir buluşla sunulmuştur. Aynı büyüklükteki kemer dizilerini sekiz defa tekrarlamaktansa çok sayıdaki pencerenin sivri kemer birimiyle küçük yarım kubbeler aynı yatayda alternatif dizilmiş, böylece cephenin en üst kesiminde hareketlilik sağlanmıştır. Bir başka deyişle ayak-kemer bağlantısının kaçınılmaz tekrarı olduğu gi-

bi dışa vurulmamış, iki farklı unsurun nöbetleşe sıralanmasıyla görsel anlatımda yeni bir zenginlik fırsatı elde edilmiştir. Merkezî kubbeden başlayarak kademeli bir şekilde aşağıya doğru genişleyen yarım kubbe ve kemerlerin birbirini tamamlamasıyla dışarıdan kat farklılıkları şeklinde gözüken unsurlar gözü hareket ettirirken herhangi bir aksama ya da tereddüde yer vermez. Kubbeye büyük ölçülere ulaşılabilmiş diğer yapılardan farklı olarak düşeyliğin hâkim olduğu kütlelerin tektonik güçlerini karşılayan iskelet farklı büyüklükteki yarım küre ve kemerleri esas alan biçimlerle bütüne bağlanmıştır.

Sinan'ın ileri bir yaşta tamamladığı bu yüce kompozisyon ölçü, değer ve oranlarıyla "en büyük"leri üzerinde toplamakla kalmamış, büyük mimar önceki ve sonraki örneklerine göre çarpıcı ölçüleriyle dikkati çeken ve mimarının bütününe katılan diğer unsurlarla üstün bir düzen tasarımı içinde birleşen tek kubbeyi yalın geometrisiyle son defa en etkili biçimde hissettirmiştir. Şehzade ve Süleymaniye camilerine göre küçültülmüş yarım kubbeler arasından yükselen ana kubbenin böylesine güçlü ve rakipsiz ifadesi o günlerdeki teknoloji ve yaratıcılığın ortak simgesi gibidir. Mekân bütünlüğüne ulaşma çabalarının zirvesi olan Selimiye, Süleymaniye dahil bütün sultan camilerini ve Aya-sofya'yı gerilerde bırakmış, bu özelliğiyle dünya sanat tarihine geçmiştir.

Mihrap, orta mekânın kible yönüne doğru büyük bir girinti yapmasıyla harimin uzantısı halinde oluşturulmuş bir sofanın duvarı üzerinde yükselmektedir. Dıştan bakıldığında oldukça düz ve yüksek bir perde gibi yükselen kible duvarı için bir destek şeklinde tasarımılanmış olan bu kütle yarım kubbeyle örtülmüştür. Mihrap bölümünde ikinci sıra pencere alt hizasına kadar duvarlar sır altı tekniğinde çinilerle kaplanmıştır. Üstte yazı kuşağı, pencere aralarında ise natüralist üslûpta bitkisel süslemeli panolar bulunmaktadır. Mermer mihrap mukarnaslı olup iki yanı kabaralıdır. Mihrap tepeliğinde zengin bir taş işçiliği dikkati çekmektedir.

Mermer minber de zarif işçilikli, geometrik ajurlu kompozisyonuyla dikkat çekicidir. Yan aynalarda ve alttaki kemerli bölümlerde rûmîli kabartma süslemeler vardır. Minberin külâhında kalem işi süslemeler bulunmakta olup minber köşkünde sır altı tekniğinde çiçek açmış bahar dalı kompozisyonlu ve lâle, gül, karanfil, sünbül gibi çiçeklerin bulunduğu bir çini pano; kible yönündeki dört pâyeye önünde, mermerden zarif kürsüler yer almıştır.

Doğu köşesinde mevcut hünkâr mahfili, bu yöndeki mahfilin sütunlara oturan kemerlerle yana doğru genişletilmesiyle oluşturulmuştur. Mahfilin altındaki tavan da kartuşlar içinde rûmîli kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Kemer aralarında ve

Selimiye Camii – Edirne

hünkâr mahfilinin duvarlarında natüralist üslûpta zengin desenlere sahip sır altı tekniğinde çiniler vardır. Mihrap nişi kalın halat silmeli bir bordürle çevrelenmiştir. Mihrabın içindeki pencere dikkat çekicidir. Penceredeki renkli taş süsleme ve ahşap kanatlar itinalı bir işçilik göstermektedir. Mihrabın solundaki bir kapı ile ulaşılan itikâf hüccesi kible yönündeki kalın duvar içerisine yerleştirilmiştir. Hünkâr mahfilindeki zengin süslemelere karşılık itikâf hüccesi çok sade olup kible yönünde küçük bir pencereden ışık almaktadır.

Harimin ortasında yer alan ahşap müezzin mahfili fevkanî olarak düzenlenmiş olup altında fiskiyeli havuz mevcuttur. Kuzeybatı köşesinde çokgen bir ayak içinden merdivenlerle ulaşılan mahfil altta on bir mermer sütuna oturan dilimli sivri kemerler üzerindedir. Ahşap üzerine natüralist üslûpta kalem işleriyle dikkati çeken mahfilin sütunlarından biri üzerindeki ters lâle motifli halk söylencelerine konu olmuştur.

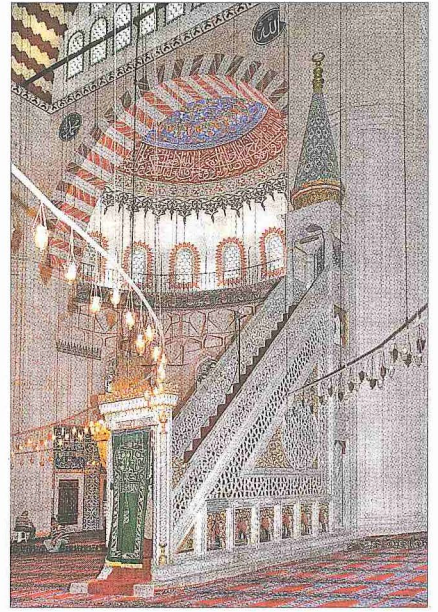
Dört köşede bulunan minareler cephe-leri nişlerle hareketlendirilmiş çokgen kaidelere oturmaktadır. Yivli silindirik gövdeleri oldukça yüksek tutulmuş olan ve mukarnaslı geçişli üçer şerefeye sahip bulunan minareler 70,89 m. yüksekliğindedir. Minarelerin yeni bir anlayışla bütüne katılması fazlasıyla dikkat çekicidir. Selimiye'den önce iki minarenin ana kütle ile av-

lunun birleştiği noktada yer alması veya minare sayısının dörde çıkarılmasıyla iki tanesinin revaklı avlunun dış köşelerine yerleştirilmesi denenmiş bir düzenlemedir. Burada ilk defa minareler, ana kubbeyle örtülen kapalı mekânın köşelerinden yükselirken bu tercih plan kadar cephe tasarımını da etkilemiştir. Cepheye katılan çokgen kürsüler, payandaların dikey hareketine katıldığı gibi ana mekânın katlarına da uydurulmuş yatay kesimlerle yükselir. Kürsü küntesindeki mukarnas kavsaralı nişler yapının orta kesimlerindeki düzenlemelerle uyum içindedir.

Selimiye'nin efsaneleşmesinde katkısı büyük olan ve uzaktan bakıldığında kubbeyi kuşatan minare demeti her şeyden önce kütle kompozisyonunda dikeylik duygusunu güçlendirir. Toprağa dörtgen bir plan şeması halinde oturan binanın köşelerine yerleştirilen minarelerin çubuklu gövdeleri, sivri kubbeli ağırlık kuleleri ve ana kubbe kasnağındaki yüksek pencerelerle birlikte yükseliş hareketini pekiştiren en önemli unsurlardır. Sekizgen taşıyıcı sistemi saran dörtgen yapının köşeleri minare kürsüleriyle kaynaştığından bu tür bir kenetlenme hem statik sağlamlık hem de estetik sonuçlara ulaşan bir çözüm sunmaktadır.

Yukarı çıktıkça daralan yivli gövdelerin dördü de üçer şerefelidir. Avlu ile ana kütle- nin birleştiği noktalardaki minarelere birbirinden bağımsız olarak şerefelere çıkan üç ayrı merdivenin yerleştirilmiş olması âdeta bütün yapı ve hatta Edirne'yi çağrıştıran bir efsane gibi anlatılır. Minare gövdesinde yükselen üç merdivenden birincisi en üst şerefeye kadar çıkarken ikinci merdiven alt ve orta şerefelere, üçüncüsü bütün şerefelere ulaşmaktadır. Bir başka deyişle üç ayrı kişi birbirini görmeden ayrı şerefelere ulaşabilmektedir. Osmanlı mimarları tarafından daha önce de denenmiş olan üçlü döner merdiven sistemi, yalnızca üç şerefeye ulaşmayı sağlayan bir unsur olmaktan öte duvar çepeline saplanan basamak taşları dolayısıyla önemli bir iç bağlantı elemanı olmaktadır.

Yapıda çini, kalem işi, ahşap ve renkli taş süslemeler bulunmaktadır. Yapının içinde mihrap bölümü, hünkâr mahfili ve minberdeki çinilerden başka ana kubbenin örttüğü bölümde kible yönündeki pencere alınlıklarındaki kitâbeler, dört yönde kemer köşelerindeki Allah, Muhammed, Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali, Hasan, Hüseyin yazılı madalyonlar ve kuzey yönündeki mahfil kemer aralarında bitkisel kompozisyon-

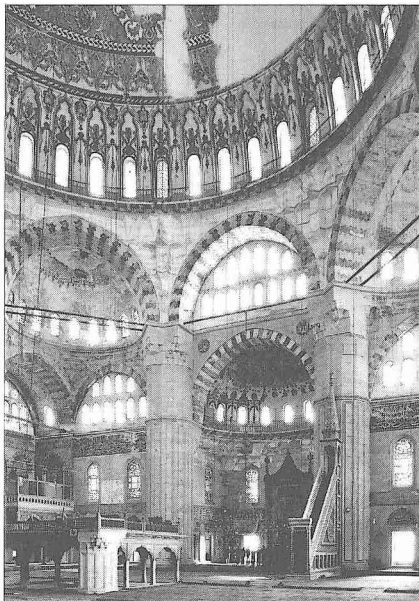

Selimiye Camii'nin minberi

lu panolar sır altı tekniğinde çinidir. Ayrıca son cemaat yeri pencere alınlıklarında yazılı çiniler yer almaktadır. Hünkâr mahfili ve müezzin mahfilinden başka alt sıra pencere alınlıkları, duvarlarda yazı kuşakları, renkli taş taklidi kemerler, mukarnas dolgular, tonozlar, yarım kubbe, eksedra ve ana kubbe içinde kalem işi süslemeler bulunmaktadır. Kapı ve pencere kanatlarında geometrik kompozisyonlu ahşap işçiliği görülmektedir. Dış cephelerdeki renkli taş süslemelerin yanı sıra iç mekânda kible duvarı önünde, zeminde mermer üzerine geometrik kompozisyonlu renkli taş kakmalar yer almaktadır. Batısındaki mahfillerin kible yönündeki bölümünde kemer açıklıkları ahşap çerçevelerle kapatılıp kütüphane halinde düzenlenmiştir (bk. SELİMİYE KÜTÜPHANESİ).

Revaklı avlu cepheleri çift sıra pencereli olup alt sıra pencereler sivri kemerli alınlıklı ve dikdörtgen açıklıklı, üst sıra pencereler sivri kemerli açıklıklıdır. Üç yönde yer alan avlu kapılarında kuzeydeki hafif dışa taşkın olup mermer malzemesi, kitâbesi ve alınlık düzeniyle dikkat çekmektedir. Yan kapılar ise daha sadedir. On sekiz kubbeli revaklı avluda mukarnaslı başlıklı sütunlara oturan sivri kemerler iki renkli taş malzeme ile hareketlilik sağlamaktadır. Yapı ile eş büyüklükte bir alana oturan revaklı avlu, Osmanlı mimarisinde 200 yıl-

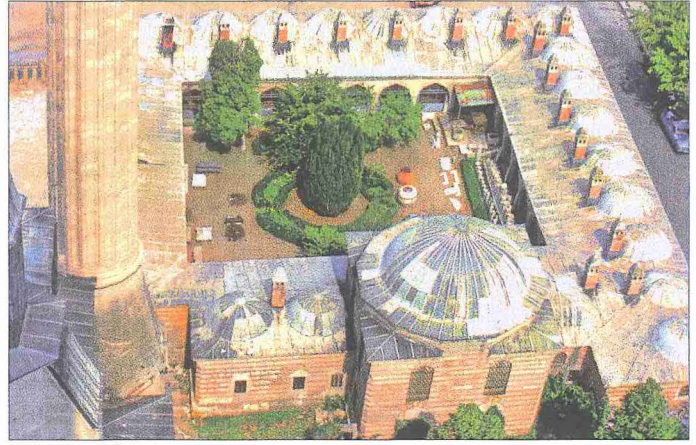
Selimiye Camii'nin harim kısmından bir görünüşü

dır uygulanması ve selâtin camileri için karakteristik bir unsur olması yanında Selimiye örneğinde cephelerin de tamamlayıcısıdır. Üç ayrı yönden verilen basamaklı girişler ve çift katlı pencerelerle delinen avlu cepheleri kütle kompozisyonunun alt kesimini sürdürmektedir. Üst sınırda ya da bir taş korkulukla çevrilen örtü, ana mekâna bitişik son cemaat yerinde biraz daha yükselen kubbelerle genel görünüşe katılır. Granit ve mermer sütunlarla desteklenen avlu revaklarında iki renkli kilit taşlarıyla elde edilen görsel etki son cemaat yeri cephesinde, kemer açıklıklarında yaratılan farklılıklarla değişik ritimler sağlamıştır. Meyilli avlu tabanında döşeme taşları ve açık su kanalları genel etkiyi bozmayan uygulamalar olarak dikkati çeker. Çevre duvarlarında alt kat pencerelerinin üstündeki sivri kemerli çini panolar son cemaat yerinde devam ederek avludaki bütünlüğü bir defa daha pekiştirir. Avlu ortasındaki fıskiyeli mermer şadırvan onaltıgen hazneli olup üst kısmı geometrik motifli ve ajurludur. Şadırvan, ortada yükseltilmiş bir mermer çanakdan dökülen su ile beslenmekte, en alttaki musluk dizisinin üstünde yer alan geometrik şebeke bitkisel motifli bir kornişle sınırlanmaktadır.

Son cemaat yerinde mihrap aksındaki kemerin iki yanında küçük sivri kemerli ve madalyonlu düzenleme ile farklı bir etki oluşturulmuştur. Yedi birimli son cemaat yerinde beş birim kubbeli olup bu kubbeler revaklı avludaki diğer kubbelerle göre biraz daha büyüktür. Kubbeler geçiş pandantiflerle sağlanmıştır. Orta akstaki kubbe ise mukarnaslarla geçişi sağlanmış ve dilimli olarak ele alınmıştır. Son cemaat yerindeki alt sıra pencereler kitâbeli çini alın-

Selimiye
Külliyesi'nin
Dârülkurrâ
Medresesi

lıklara sahiptir. Diğerleri geometrik motifli kalem işleriyle süslüdür. Sade olan cümle kapısı mermerden mukarnaslı olup iki yanı nişlerle hareketlendirilmiştir. Kapı üzerinde üç adet yuvarlak kemerli ve geometrik şebekeli pencere yer almaktadır.

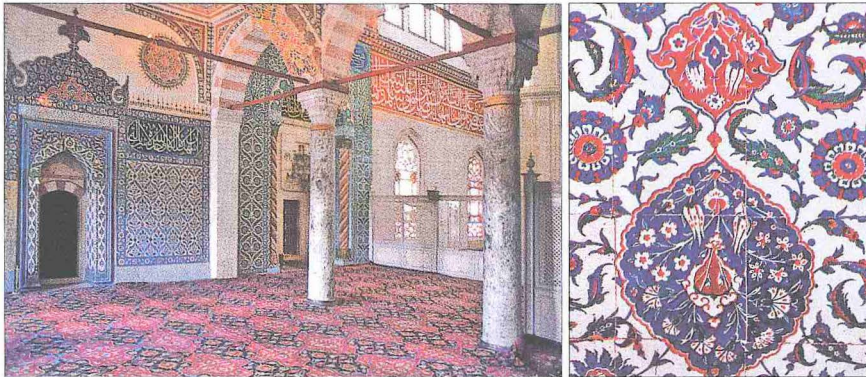
Cami ile aynı yıllarda inşa edildiği düşünülen Dârülhadis Medresesi kible duvarı önünde güneydoğuda yer almaktadır. Müderris Medresesi adıyla da bilinen yapının 978 (1570-71) yılında tamamlandığı ve ilk müderris olarak Nâzırzâde'nin 980'de (1572-73) tayin edildiği bilinir (Ahunbay, I, 261). Kareye yakın dikdörtgen planlı yapı revaklı avlu etrafında kuzey yönü dışında diğer yönlerde yer alan odalarla batı yönünde bir dersane mekânından oluşmaktadır. Yapıya giriş kuzey cephesindeki mukarnaslı anıtsal bir kapı ile sağlanmaktadır. Kare planlı dersane ile öğrenci odaları kubbe ile örtülüdür. Avluyu dört yönde çevreleyen revaklar daha alçak tutulmuş olup beşik tonozludur. Yapıda taçkapının yer aldığı kuzey cephesi kesme taş,

diğer cepheler ise bir sıra taş, iki sıra tuğla almaşık örgülüdür. Yapı günümüzde Türk İslâm Eserleri Müzesi olarak kullanılmaktadır. 1971 yılında kurulan müze Silâh, Balkan Harbi, Sarayıçi, Mutfak Eşyaları, Ölçü Aletleri, Ağaç İşleri Odası gibi bölümlerden oluşmaktadır (bk. EDİRNE TÜRK ve İSLÂM ESERLERİ MÜZESİ).

Caminin güneybatısında yer alan Dârülkurrâ Medresesi, Dârülhadis Medresesi'yle büyük benzerlik göstermekte olup simetrik olarak yerleştirilmiştir. Kareye yakın dikdörtgen planlı yapı revaklı avlu etrafında batı ve güney yönlerinde yer alan ve "L" biçiminde sıralanmış odalarla doğu yönünde bir dersane mekânından oluşmaktadır. Yapıya giriş kuzey cephesindeki mukarnaslı anıtsal bir kapı ile sağlanmaktadır. Kare planlı dersane ile öğrenci odaları kubbe ile örtülüdür. Avluyu dört yönde çevreleyen revaklar daha alçak tutulmuş olup beşik tonozludur. Yapıda güney köşesi pahlı olarak bir farklılık oluşturulmuş, kot farkından dolayı buraya dükkânlar yerleştirilmiştir. Yapıda taçkapının yer aldığı kuzey cephesi kesme taş, diğer cepheler ise bir sıra taş, iki sıra tuğla almaşık örgülüdür. Sinan'ın yaptığı dârülkurrâlar arasında günümüze ulaşabilen hücreli düzene sahip tek yapı olan Selimiye Dârülkurrâsı, Dârülhadis Medresesi'yle birlikte oluşturduğu revaklı avlulu çifte medrese düzenlemesi ve pahlı köşe planıyla değişik bir uygulama göstermektedir. Günümüzde Vakıflar Müzesi olarak kullanılan medresede dersane ile birlikte dokuz sergileme odası, bir depo, atölye bölümü yer almaktadır. Müzede Edirne ve çevresindeki vakıf yapılarından getirilen maden, çini ve hat sanatıyla ilgili eserler sergilenmektedir.

Caminin batısında bulunan sıbyan mektebi arastaya bitişiktir. Bir bodrum katı

Selimiye Camii hünkâr mahfiliyle duvar çinilerinden bir detay

üzerinde yer alan mektep kare planlı olup kubbeyle örtülüdür. Merdivenle ulaşılan yapının batı yönünde revaklı bir bölüm vardır. Bir mermer sütuna dayalı iki kemerle dışarı açılan bu revakının üzeri iki aynalı tonozla örtülüdür. Bir sıra taş, iki sıra tuğla ile inşa edilen yapıda zengin kalem işi süslemeler görülmektedir. Yapının kuzey ve doğu cepheleri penceresiz olup içte ocak ve dolap nişleri yer almıştır. Güneyde mihrap nişi ile altta iki, üstte bir, batıda ise revaka açılan bir pencere ve kapı bulunmaktadır. Yapının güney cephesinde üç adet de kuş evi vardır. Arasta içinden ulaşılabilen bodrum katının ayrıca dışa açılan bir kapısı daha bulunmaktadır. Edirne Kültür Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından kullanılan mektebin alt katı kahvehane olarak hizmet vermektedir.

Evliya Çelebi'ye göre Kavaflar Çarşısı olduğu belirtilen arasta camiye gelir sağlamak amacıyla yaptırılmıştır. Cami dış avlusunun batı duvarı önünde, kuzey-güney doğrultuda yer alan ana kolla buna dik bir kısa koldan oluşan yapı 255 m. uzunluğunda olup 124 adet dükkândan meydana gelmektedir. Taş-tuğla alması örgülü yapıda kemerli tonozlarla örtülü sokağın iki tarafında sıralanan dükkânlar kare planlı olup beşik tonozlarla örtülüdür. Dükkânların dışa açılan pencereleri yoktur. Tonoz örtünün eteklerindeki pencerelerle arasta sokağı aydınlanmaktadır. Arastanın kuzey, güney ve batı yönlerinde dışa açılan birer kapısı bulunmaktadır. Caminin şadırvan avlusunun yan kapıları ile aynı eksen üzerinde yer alan kısa kolun keşiştiği yerde birbirinden farklı geometrik motifli pencerelerle süslenmiş oldukça gösterişli bir dua kubbesiyle örtülüdür. Yüksek kasnaklı dua kubbesinin doğusundaki merdivenler cami avlusu ve arasta arasında bağlantıyı sağlamaktadır. Ayrıca kuzey ve güney köşelerinde daha küçük merdi-

venli bağlantılar vardır. Günümüzde park olarak düzenlenmiş batı yönünde eskiden bazı yapılarla yemiş kaparı denilen iki katlı, geniş avlulu bir hanın bulunduğu bilinmektedir.

Caminin mihrap yönünde Dârülhadis Medresesi'nin yanında III. Ahmed'in oğlu Şehzade Selim adına yapılmış olan açık türbe bulunmaktadır. Kare planlı yapı dört mermer sütun üzerinde baklavali başlıklara oturan sivri kemerli açıklıklı olup pandantiflerle geçişi sağlanan kubbeyle örtülüdür. Ortada yer alan şâhideli kabir mermer lahitlidir. Kuzeydeki dış avlu duvarının doğu ucunda köşede akantus başlıklı bir sütun yer almaktadır. Bunun sağında bir çeşme izi mevcuttur. Caminin kible yönünde Dârülhadis Medresesi'nin doğusunda bulunan hazire duvarı üzerinde iki yanı çeşmeli bir hâcet penceresi mevcuttur.

BİBLİYOGRAFYA :

VGMA, Defter, nr. 2148, s. 256 vd.; Osman Nuri Peremeci, *Edirne Tarihi*, İstanbul 1940, s. 59-62, 86-87; Oktay Aslanapa, *Edirne'de Osmanlı Devri Âbideleri*, İstanbul 1949, s. 32-61; a.mlf., *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul 1986, s. 254-264; a.mlf., *Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri*, Ankara 1988, s. 104; a.mlf., *Türk Sanatı*, İstanbul 1997, s. 261-266; Ruhi Esin, *Selimiye Camii*, İstanbul 1965; Arif Dağdeviren, *Edirne'de Sinan ve Selimiyesi*, İstanbul 1968; Yusuf Karabıyıklı, *Edirne Tarihi ve Selimiye Camii Eusaftı*, İstanbul 1971; Kemal Söylemezoğlu, "Edirne Selimiye Camii (1569-1575)", *I. Uluslararası Türk-İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, 14-18 Eylül 1981, Bildiriler*, İstanbul 1981, III, 199-209; Mustafa Cezar, *Tipik Yapılarıyla Osmanlı Şehirciliğinde Çarşı ve Klasik Dönem İmar Sistemi*, İstanbul 1985, s. 187-191; Erol Çetin, "Günümüzde Yapılan Edirne Selimiye Camii Restorasyonu", *II. Uluslararası Türk ve İslam Bilim ve Teknoloji Tarihi Kongresi, 28 Nisan - 2 Mayıs 1986, Bildiriler*, İstanbul 1986, II, 217-220; Aptullah Kuran, *Mimar Sinan*, İstanbul 1986, s. 348-349, 358; Zeynep Ahunbay, "Mimar Sinan'ın Eğitim Yapıları: Medreseler, Darülmurralar, Mektepler", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri* (nşr. Sadi Bayram), İstanbul 1988, I, 261, 278, 283-284; *Mimar Sinan ve Selimiye Camii*, İstanbul 1988, tür.yer.; *Edirne Selimiye Camii Restorasyonu* (ed. Çelen Birkan), İstanbul 1990; Rahmi Hüseyin Ünal, "Selimiye Camii", *Edirne*, Ankara 1993, s. 87-102; Ender Bilar, *Mimar Sinan ve Selimiye Camii*, Edirne 1994; Nuran Gülen-dam, *Edirne Selimiye Camii Kalem İşleri ve Devri Üslubu* (doktora tezi, 1994), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Nelihan Sönmez - Zeki Sönmez, "Tarihi Belgelerin Işığında Edirne Selimiye Camisi", *Uluslararası Mimar Sinan Sempozyumu Bildirileri* (haz. Azize Aktaş-Yasa), Ankara 1996, s. 73-79; Doğan Kuban, *Sinan'ın Sanatı ve Selimiye*, İstanbul 1997; *Edirne: Serhattaki Payitaht* (haz. Emin Nedret İşli - M. Sabri Koz), İstanbul 1998, tür.yer.; Kemal Altan, "Selimiye Camii ve Edirne", *Mimar*, sy. 10, İstanbul 1934, s. 314-318; a.mlf., "Selimiye ve Mimari Manzumeleri", *Arki-tekt*, sy. 10-11, İstanbul 1937, s. 294-297; Rauf Tuncay, "Edirne'de Selimiye Camii", *BTDD*, sy. 23 (1969), s. 2-8; Zübeyde Cihan Özsayın, "Selimiye Camii Yazıları", a.e., sy. 55 (1988), s. 9-14; Hasan Kuruyazıcı, "Edirne Selimiye Camii'nin Kubbe Boyutları", *TT*, XX/120 (1993), s. 24-27; Günkut Akın, "The Muezzin Mahfil and Pool of the Selimiye Mosque in Edirne", *Muqarnas*, XII, Leiden 1995, s. 63-83; Aysun Eyüboğlu, "Edirne'nin Selimiye Cami'nde Kullanılan Taşlar ve Özellikleri", *Sanatsal Mozaik*, sy. 26, İstanbul 1997, s. 38-43.

SELÇUK MÜLAYİM
AHMET VEFA ÇOBANOĞLU

SELİMİYE CAMİİ ve KÜLLİYESİ

İstanbul'da
XIX. yüzyılın başlarında
inşa edilen külliye.

III. Selim tarafından Üsküdar'daki Kavak Sarayı arazisinde yaptırılan külliye, binalarının çeşitliliği ve kapsamı ile geleneksel sultan külliyesi anlayışının dışındadır. Tamamı III. Selim'in şahsî servetiyle inşa edilen Selimiye Camii, yanında mektep, Nakşibendî zâviyesiyle içinde mescid (Küçük Selimiye Camii; bk. SELİMİYE TEKKEŞİ), dâ-rü'ttibâa, hamam, doksan yedi dükkân, on mesken, meşruta, dört çeşme, kerestehane, mumhane, beş boyacı ile bir iplik ağartıcılar yeri, kırk sekiz-kırk dokuzar odalı yedi ayrı sandalcılar (ipekli dokuma) hanı, pınar esnafı hanı ve francala fırını yaptırılmıştır. Ayrıca Harem İskeleyi ticarî iskeleye dönüştürülerek kayıkçı ve hamal odaları inşa edilmiştir. Bu yapılardan cami, hamam, muvakkithâne, sıbyan mektebi ve bir çeşme günümüze ulaşmıştır. Selimiye Külliyesi'ne mimarlık ve şehircilik tarihi açısından önem kazandıran en önemli olgu, birbirini dik kesen sokaklarıyla kentsel ölçekte tasarlanmış bir yerleşim alanının düzenlenmiş olmasıdır. Selimiye yerleşim

Selimiye
Camii -
Üsküdar /
İstanbul